

PETR KOZEL

K NĚKTERÝM VOJENSKOEKOLOGICKÝM ASPEKTŮM VOJENSKÝCH ÚJEZDŮ

P. Kozel: *Contribution to Some Military-ecological Aspects of Military Training Areas*. – Geografie – Sborník ČGS, 103, 3, pp. 221 – 224 (1998). – The article deals with the importance, past, present and future of military training areas and with internal military laws regulating nature and land protection in these areas.

KEY WORDS: military training areas – landscape protection – environmental program.

Úvod

Vojenské újezdy (dále VÚ) jsou výjimečné územně správní jednotky, zřizované na základě zákona č. 169/1949 Sb. o vojenských újezdech ve znění pozdějších předpisů. Vojenské újezdy jako samostatné územně správní celky jsou spravovány újezdním úřadem, v jehož čele stojí újezdní správce.

Vojenské výcvikové prostory (dále VVP) jsou zvláště vyhrazené části státního území určené pro polní přípravu vojsk, zřizované obvykle na území vojenského újezdu. Jejich celková rozloha představuje téměř 1,6 % výměry státního území a je, kromě vojenského využívání, obhospodařována převážně lesnický a zemědělsky.

Využívání území vojenských újezdů je zajišťováno třemi subjekty zabezpečujícími v podstatě potřeby Armády České republiky. Státní správu včetně ochrany životního prostředí vykonává Újezdní úřad vojenského újezdu, vojenské činnosti jsou řízeny velitelstvím VVP a hospodářské využívání zabezpečují odštěpné závody státního podniku Vojenské lesy a statky. Uvedené tři subjekty plní úkoly ve vzájemné spolupráci.

VÚ tak představují nejen území vhodná pro výcvik vojsk, ale také územní celky s nenahraditelnými přírodními, krajinné ekologickými i hospodářskými hodnotami. Tyto hodnoty jsou výsledkem přírodních krajinnotvorných pochodů a lidských činností, které společně vytvářejí neopakovatelnou sekundární strukturu krajiny (Kozel 1988).

Nedávná minulost vojenských újezdů

Do roku 1989 využívala Československá armáda na území dvanácti vojenských újezdů celkem čtrnáct vojenských výcvikových prostorů, z nichž osm bylo situováno na území České a šest na území Slovenské republiky. Jejich celková rozloha činila 264 857 ha (Komár 1993). V České republice se jednalo o VÚ Boletice, Dobrá Voda, Hradiště, Libavá a Mladá se stejnojmennými VVP a VÚ Brdy, Březina a Ralsko s VVP Jince, Dědice a Mimoň.

Po změně politických poměrů v roce 1989 došlo ke zvýšení společenských tlaků na území VÚ, resp. VVP, které byly motivovány nejrůznějšími pohnutkami. K mnohým realistickým požadavkům na optimalizaci jejich využívání a odstranění škod, způsobených zejména sovětskou armádou, přibýly také tlaky na výrazné změny jejich hranic či dokonce na zrušení újezdů vůbec. VÚ i VVP byly označovány za přežitky minulosti, nepotřebné anachronismy a podobně. Vedle projevů politického i ekologického naivismu docházelo velmi často také k nadřazování osobních či skupinových zájmů nad zájmy celospolečenské. V prvním případě se jednalo o důsledky skutečnosti, že problémy spojené se stavem životního prostředí v důsledku armádních činností byly v minulosti nejednou zamlčovány nebo utajovány, v případě druhém pak šlo o touhu exploatovat vojenský újezd nebo jeho části pro výdělečné nebo rekreační aktivity, které se nezdá maskovaly tzv. „ekologickým kabátem“. Průběh následujících osmi let tyto skutečnosti potvrdil a zejména po rozdělení ČSFR prokázal nezbytnost existence některých vojenských újezdů a VVP jak z důvodů vojenskopolitických, tak z důvodů přímé i nepřímé ochrany přírody a krajiny (Kozel 1995).

K 31. 12. 1992 bylo, po zvážení všech dostupných faktů a v souladu s novou vojenskou doktrínou, rozhodnuto o ukončení vojenského využívání tří vojenských újezdů v České republice (Dobrá Voda, Mladá a Ralsko) a na nich situovaných VVP. Rozhodnutí se netýkalo některých pozemků, objektů a zařízení, nezbytných k zajištění obrany státu. Po předání újezdů pod civilní správu se prvně jmenovaný újezd stal jádrem Národního parku Šumava, na zbývajících dvou pak okamžitě začaly přípravy revitalizace jejich území. Oba újezdy byly během posledních let využívány téměř výhradně sovětskými vojsky a stav jejich území byl proto ve srovnání se zbývajícími VÚ nebo jejich částmi mnohem horší. V této souvislosti byly zahájeny četné politické, socioekonomické i krajinné ekologické aktivity, směřující k jejich novému využití, zejména pak v případě VÚ Ralsko. Zapojení českých vojenských i civilních odborníků do pilotní studie Výboru pro rozvoj moderní společnosti NATO „Environmental Aspects of Reusing Former Military Lands“ vyústilo ve zpracování projektů, navrhuujících využívání tohoto všestranně atraktivního a cenného území (Poštolka a kol. 1997).

Stávající VÚ (VVP) a ochrana přírody a krajiny na jejich území

V současné době je na území České republiky pět vojenských újezdů. Přehled jejich výměr, jména příslušných VVP a sídla odštěpných závodů Vojenských lesů a statků (v případě VÚ Březina pouze Vojenských lesů) jsou uvedena v tabulce 1.

Tab. 1 – Vojenské újezdy a VVP v ČR

Vojenský újezd	VVP	VLS	Celková plocha (ha)
Brdy	Jince	Hořovice	26 034
Boletice	Boletice	Horní Planá	21 949
Hradiště	Hradiště	Velichov	33 162
Libavá	Libavá	Lipník nad Bečvou	32 580
Březina	Dědice	Plumlov	15 818
Celkem			129 543

Pozn.: VVP – vojenský výcvikový prostor; VLS – Vojenské lesy a statky.

Na všech uvedených územích je věnována pozornost ochraně přírody a krajiny. Kromě obecných povinností všech příslušníků a pracovníků Armády České republiky v ochraně životního prostředí, které jsou dány mnoha interními normativními akty (INA), bylo Ministerstvem obrany zpracováno několik speciálních INA k minimalizaci ekologických škod během výcviku vojsk, k jejich odstraňování a především pak k předcházení těchto škod. Dvěma nejpodrobnějšími jsou jednak Metodický pokyn vedoucího oddělení životního prostředí ministerstva obrany k obecné ochraně přírody a krajiny a zvláštní ochraně rostlin na územích sloužících zájmům obrany státu z roku 1996 (Komár 1996a), jednak Metodický pokyn vedoucího oddělení životního prostředí ministerstva obrany k povinnostem vybraných funkcionářů při plnění zásad ochrany životního prostředí na území vojenských újezdů ze stejného roku (Komár 1996b).

První materiál se důsledně zabývá především aplikací § 90 odstavec 2 zákona č. 114/1992 Sb. a usměřuje pracovníky vojenské správy k dodržování obecných principů ochrany přírody jak z důvodu celospolečenského zájmu, tak z důvodu zvýšení prestiže vojenské správy.

Druhý, obsažnější materiál, stanovuje práva a povinnosti jednotlivých funkcionářů při plnění zásad ochrany životního prostředí na území vojenských újezdů. Jedná se především o újezdní správce VÚ, velitele VVP, velitele cvičících vojsk při výcviku, územní ekology a ekology svazů. Velmi podrobně je rozpracována zejména kapitola „D“, zabývající se povinnostmi velitelů při výcviku. V této části metodického pokynu je pamatováno na většinu potenciálních narušení či poškození přírodního resp. životního prostředí a jsou dány návody jednak k jejich předcházení, jednak k účinnému odstranění případných škod.

Je třeba konstatovat, že díky účinné spolupráci všech výše uvedených funkcionářů se uvedené úkoly většinou daří plnit. Rostoucí tlaky na využívání území vojenských újezdů, nejistota týkající se jejich budoucího počtu a především stav infrastruktury na jejich území jsou však faktory, které perspektivně nepřispívají k zabezpečení rovnováhy mezi intenzitou vojenského využívání, hospodářskými činnostmi a dodržováním zásad ochrany přírody a krajiny. K uvedeným skutečnostem musí být především přihlédnuto při stanovení budoucího počtu a výměr vojenských újezdů. Vlastní území, na nichž je prováděn výcvik, představují pouze část celkové výměry vojenských újezdů. Vzhledem k zabezpečení potřeby výcviku, používaným zbraňovým systémům, bezpečnosti osob i perspektivám jejich využívání je však stávající výměra VÚ nezbytná. Zprístupnění částí VÚ pro občanskou veřejnost po roce 1990 se ukázalo, v souladu s mnohými předcházejícími upozorněními (Kozel 1990, 1995), jako nevhodné. Část návštěvníků nerespektuje zákonná ustanovení o vstupu do prostorů a může tak ovlivnit nejen intenzitu a plynulost výcviku, ale způsobit rovněž škody na stacionárních zařízeních formou krádeží, zákládáním požárů apod. Zanedbatelná není ani možnost zranění či ohrožení života nevybuchlou municí. Ztěžováno je také obhospodařování zemědělsky či lesnický využívaných pozemků a jsou poškozována cenná společenstva na plochách dopadových. K ekologickým škodám, k nimž může dojít při vlastním výcviku, tak přibývají poškození naprosto zbytečná.

Budoucnost vojenských újezdů

V poslední době sílí tlaky na intenzifikaci využívání stávajících VÚ (VVP) i na modernizaci, případně na budování nových zařízení, určených k zabezpe-

čení mobilizačních potřeb Armády ČR, plnění úkolů za branné pohotovosti státu, plnění výcvikových úkolů v době míru, zabezpečení výcviku nevojenských ozbrojených složek a plnění speciálních výzkumných a vývojových úkolů. Tyto tlaky jsou vyvolány také skutečností, že po rozdělení ČSFR zůstala část důležitých výcvikových zařízení na území Slovenské republiky a je tudíž nezbytné budovat v rámci stávajících újezdů zařízení nová. Zanedbatelné nejsou ani perspektivní zvýšené nároky na území VÚ a zařízení VVP v souvislosti s naším vstupem do NATO. Vláda České republiky rozhodne po schválení „Koncepce výstavby resortu MO“ o počtu vojenských újezdů, resp. VVP (Ministerstvo obrany 1996).

Literatura:

- KOMÁR, A. (1993): Vojenský újezd Hradiště. Sborník ČGS, 98, č. 2, NČGS, Praha, s. 75-86.
- KOMÁR, A. (1996a): Metodický pokyn vedoucího oddělení životního prostředí k obecné ochraně přírody a krajiny a zvláštní ochraně rostlin na územích sloužících zájmům obrany státu. MO ČR, Praha, 2 s.
- KOMÁR, A. (1996b): Metodický pokyn vedoucího oddělení životního prostředí k povinnostem vybraných funkcionářů Armády ČR při plnění zásad ochrany životního prostředí na území vojenských újezdů. MO ČR, Praha, 7 s.
- KOZEL, P. (1990): Doporučení k dalšímu využívání vojenského výcvikového prostoru Libavá. VLS, Lipník nad Bečvou, nestránkováno.
- KOZEL, P. (1988): Příčiny změn produkčního potenciálu krajiny. AUPO, Fac. Rer. Nat., Biologica 93, XXVIII, s. 47-58.
- KOZEL, P. (1995): Krajinně ekologická hlediska dalšího využívání vojenského výcvikového prostoru Libavá. Sborník referátů 3. celoarmádní konference EROP'95, sekce B. MO ČR, VVS PV Vyškov, s. 31-36.
- KOZEL, P. (1997): Ochrana přírody a krajiny ve vojenských újezdech. Sborník referátů Mezinárodní konference CATE'97, 6. sekce. VA Brno, s. 79-82.
- MINISTERSTVO OBRANY (1996): Záměr koncepce využívání vojenských újezdů a vojenských výcvikových prostorů do roku 2015. Praha, nestránkováno.
- POŠTOLKA, V. a kol. (1997): Conversion/Reuse of the Former Military Training Area Ralsko (Czech Republic). Technical University of Liberec & Environmental Faculty of Ústí nad Labem, nestránkováno.

(Pracoviště autora: Ministerstvo obrany ČR, Dobrovského 6, 771 11 Olomouc.)

Do redakce došlo 21. 4. 1997

Lektorovali Jakub Langhammer a Václav Přibyl